FINNÅS

– NORGES FØRSTE HELDIGITALE KOMMUNE

FINNÅS: Kulleseidkanalen. Foto: Einar Eide Skogseth 2020

Det som er av arkivmateriale etter Finnås kommune (1838–1916), er nå skannet og tilgjengeliggjort over Digitalarkivet, og denne samlingen må slik sett regnes som Norges første heldigitale kommune. Vi håper med det å møte forventningene forskere og innbyggere har til digital tilgang til arkivmateriale.

TEKST: KNUT KJOSÅS OG EINAR EIDE SKOGSETH, IKA HORDALAND

Finnås formannskapsdistrikt lå i Sunnhordland i daværende Søndre Bergenhus amt, senere Hordaland, nåværende Vestland fylke. Arkivene strekker seg over tidsrommet 1838–1927, men kommunen opphørte i 1916, da den ble delt i de tre kommunene Bremnes, Moster og Bømlo. Arkivene spenner hele bredden i samtidens kommunale forvaltning, og det er registrert arkiver etter ti arkivskapere: Valstyret, Formannskapet, Heradskassen, Firskarmanntalsnemnda, Likningsnemnda, Skulestyret, Fattigkommisjonen, Verjerådet, Barneskulane og Overformynderiet.

Arkivene ble hentet inn til IKA Hordaland i perioden 1995–1999, ble ordnet og katalogisert i 2004 og registrert i ASTA i 2018. Bømlo kommune eier arkivene etter Finnås. I kildene som nå er gjort tilgjengelige, finnes inngangen til et stort antall historier både på samfunnsnivå og individnivå. Arkivkilder gir oss et unikt innblikk i historien mens den blir til, og gir oss tilgang til personene som formet den, gjennom det de selv skrev i brev og protokoller.

KOMMUNIKASJONER TIL LANDS, TIL HAVS OG GJENNOM LUFTEN

Perioden 1838–1916 var i Finnås, som i resten av Norge, en periode med store omveltninger. Dette speiler seg i arkivet. Det gjaldt så vel samferdsel som utvikling av pengeøkonomi og skolevesen. Finnås var både veldig tidlig og ganske seint ute med offentlig satsing på å bedre kommunikasjonene. Arbeidet med byggingen av Kulleseidkanalen, skipskanalen som går gjennom midten av Bømlo, startet 1854. Noen år senere ble det også bygget telegraflinje som bandt Finnås sammen med Haugesund og Bergen. Dette bidro til at området rundt kanalen ble et viktig sentrum i kommunen.

Selv om dette i stor grad var statlige prosjekt, var lokale politikere også viktige for å drive frem utviklingen. Iblant måtte også problemstillinger vi kjenner svært godt til i dag, diskuteres. I forhandlingsprotokollen til formannskapet fra 1853 finner vi en diskusjon om bompenger og hvilket nivå de bør ligge på. De gikk inn for tidsdifferensiert prising. Prisen tok ikke utgangspunkt i når på dagen man passerte, men i når på året man dro gjennom kanalen. Bompengene var høyere under det viktige «vintrafisket» etter sild i året første måneder. Det var imidlertid ikke før på slutten av 1800-tallet at Finnås kom i gang med veibyggingen i kommunen. I detaljerte veiregnskap finner vi alt fra lister over utførte dagsverk til kvitteringer for dynamittinnkjøp hos en velassortert sportsforretning i Bergen.

OVERGANG TIL PENGEØKONOMI

Den økonomiske utviklingen kan man følge gjennom likningsprotokollen. Der fremgår skattepliktige inntekter fra år til år. Likningsprotokollen for fattigskatt og kontoboken for fattigvesenet utfyller bildet – flere trengte hjelp da sildefisket sviktet på 1870-tallet. Disse kildene gir oss et interessant innblikk i overgangen til pengeøkonomi. Mange skatteytere betalte fattigskatten i naturalia, spesielt havre, til langt ut på 1800-tallet. Mot slutten av perioden får vi bevis for hvor viktig fisket var, når vi ser hvor stor andel av befolkningen som er registrert i fiskermanntallsprotokollen for Bremnes.

GULL OG «DE RETTE GRESGANGE»

Et mer særegent fenomen ved samfunnsutviklingen i Finnås er at det her, ved siden av Bidjovagge i Finnmark, er utvunnet mest gull i Norge. Kommunen førte korrespondanse med flere gullgruveselskaper.

En annen viktig del av samfunnsutviklingen var utbyggingen av skolevesenet. Den kan vi følge i arkivet etter skolekommisjonen og i skoleprotokollene. Et innblikk i et noe konservativt skolevesen og et system som er ganske annerledes enn våre politiske organer, får vi i møteboken for skolekommisjonen fra 1891. Møtet begynner med bønn, opplesning fra bibelen og salmesang, før formannen, ▶

sognepresten selv, fører en lang enetale om sin motstand mot den nye skoleloven. Han er bekymret for kristendommens plass i skolen, for at «den Hjord» ikke skal ledes til «de rette græsgange», og uttrykker sin skepsis mot «det moderne Folkevælde eller Demokrati».

LIVSLØP I DOKUMENTENE

Man møter et stort antall individer i arkivene etter Finnås kommune. I tillegg til å være gull verdt for slektsforskere er navnene bevart på dem som for eksempel var med på å bygge ut veiene på de ulike delene av øyene, eller hvem som ytet frivillige bidrag, både i penger og arbeidskraft, for å reise en kapellkirke på Lykling. Vi finner også mange livsfaser representert: barndom i skoleprotokollene, oppnådd myndighetsalder i avkallserklæringer fra Overformynderiet og livets avslutning gjennom understøttelse til gravferden i kontoboken etter fattigkommisjonen. Det er her, som ofte i andre arkiver, mest informasjon om de som var vanskeligst stilt. Fattigvesenets protokoller forteller oss hva de fattigunderstøttede fikk utdelt år til år. Men det er ikke bare triste skjebner vi støter på.

I saksarkivet etter Formannskapet finner vi en noe kuriøs jobbsøknad. Den er ikke signert, og innledes med «kjære ven», sannsynligvis ordføreren i dette tilfellet. I god vestlandsk ånd stiller han sitt lys under en skjeppe og lurer på om «ein stakar som meg» kunne «faa lov til aa putla litt med heradet sine pengar». Om han fikk det, vites ikke, men svaret finnes nok i arkivet. Andre søkte lykken i Amerika, noe vi får innblikk i gjennom alle brevene i arkivet etter Overformynderiet. Folk med røtter i Finnås dukker opp i Kankakee og Cook County i Illinois, Milford i Iowa, New Jersey og i Pierce County i Washington.

SAMARBEID

Bokskanning var i utgangspunktet nytt for oss, men både Statsarkivet i Bergen og Bergen byarkiv har bidratt med opplæring. Vi har tatt i bruk de fleste funksjoner i Digitalarkivet og har blant annet fungert som ekstern opplaster for Arkivverket/Statsarkivet i Bergen, da vi fikk to arkivstykker til fjernlån, skanning og opplasting hos oss. Vi hadde også anledning til å teste det å ha eksterne opplastere for oss, for vi inviterte Geomatikk-IKT til å skanne fem protokoller, som de så lastet opp direkte fra Trondheim. Dette fungerte sømløst. Totalt er det publisert 21 000 bilder, fordelt over 3,5 hyllemeter med arkivmateriale.

HELHETLIG SAMFUNNSDOKUMENTASJON

IKA Hordaland støtter prinsippet om digitalt førstevalg i forvaltningen, og prosjektet setter en ny standard for tilgjengeliggjøring hos oss. Vi har som målsetning at alle innsyn i arkivsaker eldre enn 100 år skal leveres via digitalarkivet.no.

Forhåpentligvis kan Finnås heldigitale kommune inspirere andre til å utvikle nye digitaliseringsprosjekter innen arkivsektoren. Fremover ønsker vi å inkludere privatarkivene som er bevart etter aktørene som var aktive i Finnås gjennom perioden kommunen eksisterte. Dette ser vi som et mål for helhetlig samfunnsdokumentasjon, og vi oppfordrer derfor andre arkivinstitusjoner til å skanne og publisere egne arkiver fra Finnås.

”

Arkivkilder gir oss et unikt innblikk i historien mens den blir til, og gir oss tilgang til personene som formet den, gjennom det de selv skrev i brev og protokoller.

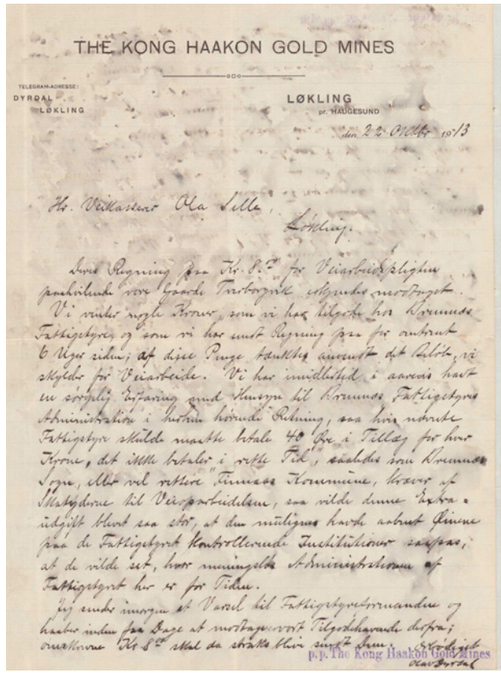

THE KONG HAAKON GOLD MINES

TELEGRAM-ADRESSE: DYRDAL LØKLING

LØKLING pr. HAUGESUND

den 22. Oktbr 1913

Hr. Viktualiehandler Ola Sille,
Løkling.

THE KONG HAAKON GOLD MINES: Korrespondanse med Finnås formannskap. Foto: IKA Hordaland 2020

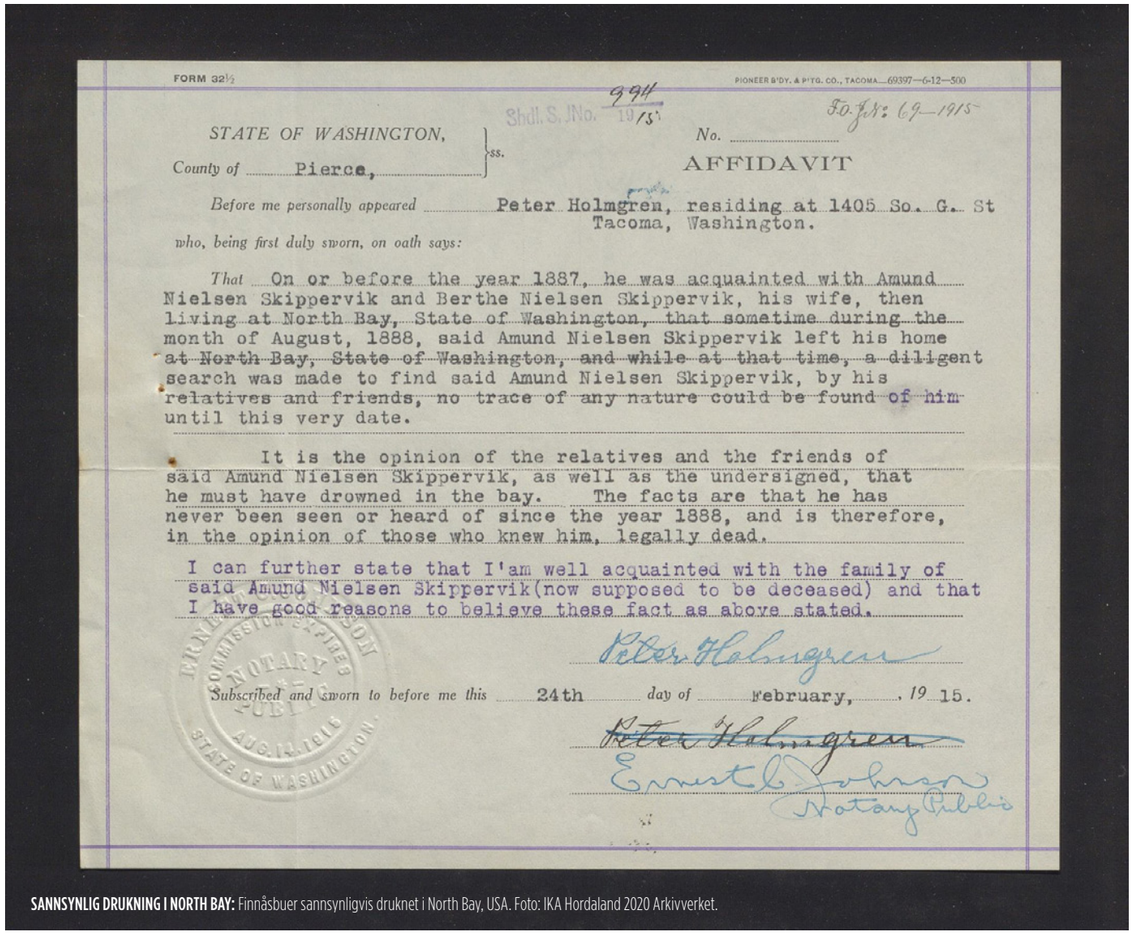

FORM 32½ — PIONEER B'DY. & P'TG. CO., TACOMA — 69397—6-12—500

Shdl. S. J. No. 994 / 19/5 — F.O. Jr: 69—1915

STATE OF WASHINGTON, County of Pierce, } ss.

No. .....

AFFIDAVIT

Before me personally appeared Peter Holmgren, residing at 1405 So. G. St Tacoma, Washington.

who, being first duly sworn, on oath says:

That On or before the year 1887, he was acquainted with Amund Nielsen Skippervik and Berthe Nielsen Skippervik, his wife, then living at North Bay, State of Washington, that sometime during the month of August, 1888, said Amund Nielsen Skippervik left his home at North Bay, State of Washington, and while at that time, a diligent search was made to find said Amund Nielsen Skippervik, by his relatives and friends, no trace of any nature could be found of him until this very date.

It is the opinion of the relatives and the friends of said Amund Nielsen Skippervik, as well as the undersigned, that he must have drowned in the bay. The facts are that he has never been seen or heard of since the year 1888, and is therefore, in the opinion of those who knew him, legally dead.

I can further state that I'am well acquainted with the family of said Amund Nielsen Skippervik(now supposed to be deceased) and that I have good reasons to believe these fact as above stated.

Peter Holmgren

Subscribed and sworn to before me this 24th day of February, 19 15.

Peter Holmgren

Ernest L. Johnson
Notary Public

NOTARY PUBLIC — STATE OF WASHINGTON — COMMISSION EXPIRES AUG. 1, 1916

SANNSYNLIG DRUKNING I NORTH BAY: Finnåsbuer sannsynligvis druknet i North Bay, USA. Foto: IKA Hordaland 2020 Arkivverket.

TELEGRAF: Telegrafbygningen. Foto: Einar Eide Skogseth 2020

LITTERATUR

Kolle, Nils: Bømlo Bygdebok VI. Eit Øysamfunn i omforming. Utgitt av Bømlo Kommune Bergen 1989

Stautland, Brynjar: Gullgravarane på Lykling. Utgjeven av Bømlo Kommune, Kultur- og Miljøvernseksjonen 2000

ARKIVMATERIALE

Kanalbygging, Formannskapsprotokollen i 1853: IKAH, Finnaas kommune. Formannskapet, A/Aa/L0001: Møtebok for formannskap, heradsstyre og soknestyre, 1838–1870, s. 77–78

Møtet i skulestyret 1891: IKAH, Finnaas kommune. Skulestyret, A/Aa/L0001: Møtebok for Finnås skulekommisjon/styre, 1879–1910, s. 60

Jobbsøknaden: IKAH, Finnaas kommune. Formannskapet, D/Da/L0001: Korrespondanse/saker, 1908–1912, s. 34–35